

DEFOE A LONDONI PESTISRŐL

Daniel Defoe (1660 körül–1731) angol író, újságíró. Gyertyaöntő fiaként született, és maga is kereskedelemmel próbálkozott, de a kilencvenes években csődbe ment. Belevetve magát a politikába, az Orániai párt oldalára állt, pamfleteket közölt, majd 1704 és 1713 közt kiadott és írt is egy *Review* című újságot is. 1713-ban egy sajtóper miatt lecsukták, és lapja, sőt téglagyára is tönkrement. Az 1710-es évek végétől, majd hatvanévesen kezdett csak anyagi kényszerből szépirodalmat írni. Regényei azonban (*Robinson Crusoe*, *Moll Flanders*, *Captain Singleton*, *Colonel Jack stb.*), nagy meglepetésére, óriási sikert arattak. Kiadott egy brit történeti úti-könyvet is három kötetben.

A patkánybolhák által hordozott kórokozók okozta pestis egészen a 18. század elejéig – hazánkban utolsó harmadáig – rendszeres látogatója volt Európának. Egy-egy támadásakor, különösen városokban, rettentő pusztítást végzett, egyik nagy hullámában, a 14. században a kontinens lakosságának körülbelül felét pusztította el.

A 17. századra már rég kialakultak a pestis elleni védekezés főbb eszközei: a karantén, a vesztegzár intézménye, a füstölés, a betegek elkülönítése, a halottak tömeges eltemetése, a bezárkózás vagy épp a fuga pestis, a menekülés. Az alábbi részletből azonban ennél többet tudhatunk meg, azt például, hogy milyen hétköznapi problémákkal szembesült ilyenkor a város lakossága, kezdve az étel beszerzésétől a temetésen és a hullák eltávolításán át, a bűnözők elleni védekezésig és a pénzkereseti lehetőségek beszűküléséig. A könyvet – amely talán a történelem első dokumentumregényének tekinthető – Defoe 1722-ben írhatta, és ekkor is publikálta. A mű születésében nyilvánvalóan a marseille-i nagy pestisjárvány és az ennek továbbterjedésétől való félelem is közrejátszott.

Defoe beszámolója az 1665-ös londoni pestisről nem személyes élményeken – hiszen a járvány idején még csak öt-hat éves lehetett –, hanem egy vagy több ismeretlen személy első kézből való beszámolóján, talán naplóján alapulhatott. Legalábbis Defoe egy H. F. monogramú személy emlékezéseképpen adja elő történetét. Ez az egyes szám első személyű, mégis valamiképpen szenttelen, sőt, néhol egyenest ironikus elbeszélésmód különösen magával ragadóvá és modernné teszi Defoe munkáját. A könyv zárásaképpen olvasható versike jól példázza a kötet hangulatát:

*Hatvanötben a döghalál
Londonban dúlt, s e rém
A sírba döntött százezert,
De élve maradtam én!*

A haldokló beteg (Robert Fludd: *Integrum morborum mysterium*, Francofurti, 1631, címlap)

*Daniel Defoe: A londoni pestis (részlet)*¹

És itt meg kell ismételnem, hogy az egész város balsorsát jórészt az okozta, hogy az emberek élelem beszerzése végett kénytelenek voltak eljárni hazulról, és eközben elkapták egymástól a betegséget, amellet nagyon valószínűnek tartom, hogy az élelmiszerek is fertőzöttek voltak, ezért nem érthetek egyet azzal az oly határozottan hangoztatott állítással, hogy a piaci meg a többi árusok közül, akik a városba élelmiszert szállítottak, egyet sem ért fertőzés. Azt biztosan tudom, hogy Whitechapelben, ahol a legtöbb állatot vágták, a mészárosok között rettenetesen pusztított a döghalál, olyannyira, hogy csak néhány mészárszék tartott nyitva, és

¹ Daniel DEFOE, *A londoni pestis*, ford. VÁMOSI Pál, Bp., Európa, 1978, 92–94.

azok is Mile Enden vagy környékén ölették le állataikat, és onnét szállították lóháton a piacra.

A szegény sorsúak azonban nem halmozhattak fel készleteket, és így kénytelenek voltak a piacra járni élelmiszerért, mások meg cselédjüket vagy gyermeküket küldték oda, ez pedig naponta ismétlődő szükségesség volt, amely a betegek százait hajtotta ki a piacra, és bizony sokan mentek oda egészségesen, és tértek vissza otthonukba halálos fertőzéssel.

Igaz, az emberek mindenféle óvintézkedéshez folyamodtak. Ha valaki egy darab húst vásárolt a piacon, nem a mészáros kezéből vette át, hanem maga emelte le a kampóról. A mészáros viszont nem nyúlt a pénzhez, hanem egy erre a célra szolgáló ecetes edénybe dobatta. A vásárlóknál pedig mindig volt elegendő aprópénz, hogy váltás nélkül fizethessenek. Emellett illatszeres üvegeket és füstölőket vittek magukkal, és minden egyéb lehetséges úton-módon védekeztek, a szegényeknek azonban ilyesmire sem volt módjuk, és így vállalniuk kellett a kockázatot.

Emiatt azután számtalan rémes esetet lehetett hallani. Előfordult, hogy valaki épp a piacon esett össze holtan, mert sokan nem is sejtették, hogy magukban hordozzák a ragályt, mígnem az üszkösödés átterjedt belső szerveikre, és a szerencsétlenek néhány percen belül elpusztultak. Ennek következtében sokakat lepett meg a halál az utcán, egyeseknek talán arra még futotta az erejéből, hogy a legközelebbi bódéhoz, fülkéhez vagy kapualjba elvánszorogjanak, ott aztán leültek és elpusztultak.

Az efféle eset olyan gyakori volt, hogy amikor a pestis valamelyik városrészben teljes erővel dühöngött, az úton-útfélen heverő holttestektől jóformán közlekedni sem lehetett. Hadd említsem meg azt is, hogy amíg eleinte a járókelők a holttestek láttára megálltak, és kihívták a közeli házak lakóit, később már rájuk se hederítettek. Ha valahol egy holttestet láttunk heverni, elkerültük, átmentünk az utca túlsó oldalára, ha pedig történetesen egy szűk sikátorban vagy átjáróban bukkantunk holttestre, megfordultunk, más utat választottunk, és mentünk tovább a dolgunkra; ilyen esetben a hulla mindaddig ott hevert, amíg a hatóságok nem kaptak hírt róla, és el nem vitették. Az is megesett azonban, hogy a holttesteket csak éjjel szedték össze és szállították el a halottaskocsikat kísérő halottvivők. Egyébként azok a rettenthetetlen férfiak, akik az efféle feladatot végezték, attól sem riadtak vissza, hogy a halott zsebét kikutassák, sőt, ha jó ruha volt rajta – ami néha előfordult –, leszedjék róla, és elvigyenek mindent, amit csak lehet.

De hadd térjek vissza a piaci állapotokra. A mészárosok gondoskodtak arról, hogy ha valaki meghal a piacon, azonnal kéznél legyenek a halottvivők, akik taligára teszik, és elviszik a legközelebbi temetőbe; ez pedig olyan gyakran megesett, hogy az efféle haláleseteket nem is „Holtan találták az utcán vagy a mezőn” megjelöléssel tüntették fel a heti halálozási jegyzékben, amint ez manapság szokásos, hanem csak a nagy pestis általános címszava alá írták be.

Ámde aztán a ragály már olyan veszettül dühöngött, hogy a piacokra a korábbiakhoz képest csak igen kevés élelmiszert szállítottak, és vásárló sem sok járt oda. Ekkor a főpolgármester elrendelte, hogy a vidékről érkező árusokat a városba bevezető utakon állítsák meg, ott üljenek le portékájukkal, adják el, amit hoztak, és ha eladták, azonnal távozzanak. S ez a rendelkezés a vidékieket nagyon is sarkallta az élelmiszer-felhozatalra, mert így most már a város kapuinál, sőt a mezőn elad-

hatták készleteiket, kiváltképpen a Whitechapelen túli Spitalfieldsen, és ugyanígy a southwarki St. George's Fieldsen, Bunhill Fieldsen és az Islingtonnal szomszédos, Wood's Close-nak nevezett nagyréten. A főpolgármester, a tanácsnokok és az előjárók pedig ide küldték alantasaikat és szolgálikat, hogy családjuk számára bevásároljanak, maguk viszont lehetőleg otthon maradtak, és példájukat sokan követték. Ennek a módszernek bevezetése után a vidékiek nagyon szívesen jöttek fel mindenféle élelmiszerrel a városba, és csak nagy ritkán fordult elő, hogy egyik-másik közülük elkapta a ragályt; és, azt hiszem, ez is tápot adott annak a híresztelésnek, hogy valamiféle csoda folytán menekültek meg a haláltól.

